

**EĞİTİMİN SİYASAL SOSYALLEŞTİRME İŞLEVİ:
CUMHURİYET DÖNEMİ İLK SOSYOLOJİ ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS
KİTAPLARINDA SİYASAL SOSYALLEŞTİRME***

Yrd. Doç. Dr. Beyhan ZABUN¹

Öz

Bu çalışmada ülkemizde 1924 yılında geliştirilen ve uygulanan ilk sosyoloji dersi öğretim programı ve bu program doğrultusunda Mehmet İzzet tarafından yazılan “Lise İçtimaiyat” ders kitabının içeriği vatandaş yetiştirmeye yönelik siyasal işlev açısından analiz edilmiştir. Cumhuriyetin kuruluşu sürecindeki toplumsal, siyasal değişiklikler, reformlar, öğretim programı ve ders kitabında açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Özellikle millet – milliyetçilik, devlet - vatandaş kavramları, sosyal alanda yapılan değişikliklere yapılan vurgu, aile yapısı, kadının sosyal statüsü gibi konular sosyolojik olmaktan çok siyasal içeriği ile dikkat çekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Siyasal Sosyalleştirme, Sosyoloji Öğretimi

**THE POLITICAL SOCIALIZATION FUNCTION OF EDUCATION:
POLITICAL SOCIALIZATION IN SOCIOLOGY CURRICULUM AND COURSE
BOOKS IN REPUBLIC ERA**

Abstract

In this study, the first sociology curriculum, which was developed in 1924 and the course book, “İçtimaiyat”, written according to this curriculum's content by Mehmet İzzet, was analysed from the viewpoint of its political content. In the foundation process of Republic, there is a significant content about political social changes and reforms. Particularly, there is an important content about nation – nationalism, state – citizen, family, the social status of woman ect. This is a political content more than a scientific, sociological content.

Key Words: Political Socialisation, Teaching Sociology

* Bu çalışma I. Uluslar arası Eğitim Sosyoloji Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, bzabun@gazi.edu.tr

1.Giriş

Ülkemizde sosyoloji öğretiminin tarihi Cumhuriyet ile yaşıttır. Ziya Gökalp, 1910-11 yıllarında Selanik'teki İttihat ve Terakki İdadisi'nde İçtimaiyat dersleri vermiştir. Gökalp'ın verdiği bu dersler sosyoloji öğretimin başlangıcı kabul edilebilir. Yükseköğretimde sosyoloji öğretimine ise 1912'de İstanbul Üniversitesi'nde Sosyoloji Kürsüsünün kurulmasıyla başlanmıştır (Tan, 1987: 167).

Sosyoloji dersinin lise öğretim programına alınmasının gerekçesi 1924 tarihli genel programda şu şekilde açıklanmıştır:

“Felsefe derslerinde eski programla bu program arasındaki esaslı fark içtimaiyatın eklenmesi ve 11. sınıfın edebiyat şubesinde felsefi konular çerçevesinde çeşitli meselelerin öğretilmesine gerek görülmesidir. Programı düzenleyen kurul, ikinci devre öğrencisinin toplumsal sorunlar üzerine düşünmesini, onların birey üzerindeki etkilerinin bilinmesini ve evrim hakkında fikir edinilmesini gerekli görmüştür. Daha önce dersler ayrı ayrı okutulmuş hukuksal ve ekonomik sorunların birbirleriyle ilişkisi gösterilmezken şimdi bunların birer toplumsal kurum olmaları nedeniyle birbirlerine olan etkileri, özellikle gelişme evreleri öğrenciye öğretilecek ve toplumun gelişimiyle birlikte bunların da değişimi hakkında yeterli fikir ve bilgi verecektir” (Tan, 1987: 168).

Programın tarihi yeni kurulan Türk devletinde sosyal olaylara bilimsel anlamda önem verildiğinin bir göstergesidir.

1935 Programında “Gençleri sosyal vakıalar üzerinde düşündürmeye ve bunlar arasındaki ilgileri araştırmaya alıştırmak” ve “Gençleri Türk devriminin amaç bildiği ideallerin fikri temellerini kavrayacak hale getirmek ve böylece Türk toplumunun gelişmesine yarayacak işler yapacak yurttaşlar yetiştirmek” şeklinde ifade edilen amaçlar yeni Türk devletinin sosyoloji öğretimi ile ulaşmak istediği siyasal amacı açık olarak ortaya koymaktadır. Program devletin ilkelerini anlatmak ve benimsetmek açısından öğretmene etkin bir görev ve aynı zamanda siyasal, tarihsel bilinçlendirme ve yurttaşlık bilgisi kazandırma işlevi yüklemiştir:

“Öğretmenler içtimaiyat kitabının her bahsinde hadiselerin tarihi akışı üzerinde durarak ve talebenin tarih derslerinde elde ettiği bilgiden yararlanarak bugünkü duruma

gececeği gibi orta kısımda yurt bilgisinden elde ettiği kanaatleri de bu ilmin verileriyle kuvvetlendirmiş olmalıdır.”

Sosyoloji dersi 1924 yılından sonra farklı okul türlerinde, öğretim kademelerinde değişik adlar altında ve değişik ders saatleri şeklinde programlarda yer almıştır.

Bu çalışmada ülkemizde 1924 yılında geliştirilen ve uygulanan ilk sosyoloji dersi öğretim programı ve bu doğrultuda Mehmet İzzet tarafından yazılan “Lise İçtimaiyat” ders kitabının içeriği eğitimin vatandaş yetiştirmeye yönelik siyasal işlevi açısından analiz edilmiştir. Cumhuriyet’in kuruluşu sürecindeki toplumsal, siyasal değişiklikler, reformlar, öğretim programı ve ders kitabında açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Özellikle millet, milliyetçilik, devlet-vatandaş kavramları, sosyal alanda yapılan değişikliklere yapılan vurgu, aile yapısı, kadının sosyal statüsü gibi konular sosyolojik olmaktan çok siyasal içeriği ile dikkat çekmektedir.

Eğitimin en temel işlevi bireyi sosyalleştirmesidir. Bu sürecin önemli bir unsuru ise siyasal sosyalleşmedir. Siyasal sosyalleşme, toplum – birey etkileşimi sonucu bireyin siyasal yaşamla ilgili görüş, tutum, değer ve davranışlarının şekillenmesidir. Bu bağlamda eğitimin siyasal işlevi devletin istediği insan modelinin yetiştirilmesidir.

Siyasal sosyalleşme siyasal sürece eklenme ya da sürecin dışında kalma, anlama, sorgulama, eleştirme, kabul ya da reddetme şeklinde ortaya çıkabilir. Bütün sosyalleşme süreçleri gibi siyasal sosyalleşme de temel bilinçli/bilinçsiz, açık/örtülü bir şekilde ailede başlar. Ancak formel eğitimin de devletin yetiştirmek istediği insan tipi açısından böyle bir işlevi vardır. Eğitim bu işlevini, eğitim felsefesi, bu doğrultuda geliştirilen politikalar ve uygulamalar, okullar, öğretim programları, dersler, ders kitapları, törenler vb. ile sağlar.

1.1. Sosyalleşme – Sosyalleştirme – Siyasal Sosyalleştirme

Bir toplum içinde yaşayan bireylerin şahsiyet yapılarının gelişimine toplumun doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yaptığı etkiler sosyalleşmedir. Siyasi sosyalleşme ise çocukların ve gençlerin, içinde buldukları toplumun genel olarak politik sistemini, ideolojilerini, yaşam tarzlarını öğrenmesi ve bunlardan kendine uygun olanı benimsemesidir (Ergun, 1994: 39).

Sosyalleşme toplum açısından siyasal bağlamda ise siyasal kültürün kuşaktan kuşağa aktarılması, bireyin örgütlü bir toplumsal yapı içinde toplumsal hayatın normlarına uymasının

sağlanmasıdır (Tolan,1993: 230). Bu noktada bireyin etkin olduğu sosyalleşme sürecini kuşatan, başka bir deyişle süreç içinde bireyi edilgin kılan etkinlik sosyalleştirmez.

Sosyalleştirme kavramı içgüdülerden yoksun, biyolojik olarak olgun ve yaşam mücadelesine hazır olarak doğmayan fakat büyük bir etkilenebilirlik ve öğrenme yeteneğine sahip insan davranışlarının içinde yaşadığı toplumun kuralları çerçevesinde eğitilerek şekillendirilmesi ile ilgili bütün işlemleri, olgu ve oluşumları ifade eder. Bu bağlamda sosyolojik açıdan eğitim sosyalleşmenin özel bir görünümüdür. Çünkü eğitim, belli amaçlar doğrultusunda kişide belirli davranış yatkınlıklarını geliştirmek, istenmeyen bazı davranış ve alışkanlıkları da değiştirmektedir (Ergun, 1994: 57-60).

Birey eğitim yoluyla içinde yaşadığı toplumun, ülkenin siyasal yapısını ve bu yapının unsurlarını, süreçlerini, işleyişini öğrenir ve değişik şekillerde siyasete katılır. Siyasal sosyalleşme siyasal sistemle bütünleşme sürecidir. Süreç açık işlev olarak bireyin ihtiyaçlarını karşılarken gizli işlev olarak edilgen olarak bireye ulusal, siyasal kültürün aşılması şeklinde gerçekleşir (Altan, 2011: 313).

Eğitimin siyasal işlevlerinin, vatandaş, seçmen ve lider yetiştirmek olduğu dikkate alındığında bu işlevlerin yerine getirilebilmesi için eğitimin her aşamasında, her ortamında, teorik – pratik bütün süreçlerinde ulaşılmak istenen amaca dönük içeriklerin ortaya konması zorunludur. Ders kitapları eğitimin bu işlevi bakımından en önemli öğretim materyalleridir. Ders kitaplarının konu alanı ile ilgili bilimsel içeriklerinin yanı sıra eğitimin siyasal işlevine yönelik içeriklere de sahip oldukları görülmektedir. Özellikle yukarıda sosyoloji dersi öğretim programında ortaya konan siyasi amaçların ders kitaplarında içerik olarak somutlaşması kaçınılmazdır. Sosyoloji dersi konu alanı itibarıyla bu amaçlara yönelik içeriğe uygun olduğu için bu işlev daha kolay gerçekleştirilmektedir.

2. “Lise İçtimaiyat” Kitabı

Mehmet İzzet’in 1931 yılında, 1924 Lise İçtimaiyat öğretim programı doğrultusunda yazdığı İçtimaiyat kitabı Giriş, İktisadi İçtimaiyat, Siyasi İçtimaiyat ve İçtimai Hayat ve Beşeri Mefkûreler olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. 1924 programı dönemin öğretim programı yaklaşımı doğrultusunda bir konular listesi olma şeklinde olduğu için kitapta da programda belirtilen çerçeveye uyulmaya çalışılmıştır. Kitapta üniteler, konular, konu alt başlıkları ve temel kavramların program çerçevesinde ele alınmıştır.

Kitapta bilimsel, sosyolojik bir içerikten çok yazıldığı dönemin özellikleri, ülkemiz ve dünyada cereyan eden olaylar, yaşanan toplumsal değişme sürecinin sonuçları bakımından farklı bir içerik dikkat çekmektedir.

2.1. Tarihsel Yaklaşım

Kitaptaki bütün ünite ve konularda Mehmet İzzet'in, tarihselci bir yaklaşım ortaya koyduğu görülmektedir. “İnsan Cemiyeti ve Tarih” başlığında ortaya koyduğu sosyoloji ve tarihin kaçınılmaz olarak birbirine duyduğu ihtiyacı, her tarihsel olayın sosyolojik bir boyutu, her sosyolojik olayın tarihsel bir arka planı olduğu şekli ile ortaya koymuştur. Ancak bütün kitap boyunca Mehmet İzzet'in sosyoloji ve tarihin birbirini yöntem olarak bütünleyen olması gereken içeriği dışında, sosyolojik bir çerçeveden çok tarihsel bir içerik ortaya koyduğu görülmektedir. Bu tarihsel çerçevenin örneğin, Türk tarihi açısından olan kısmının Göktürkler, Uygurlar gibi Selçuklu ve Osmanlı öncesi Türk tarihi oluşu dikkat çekicidir. Mehmet İzzet'in Osmanlı tarihini ele alışı ve olaylar bağlamında analizi ise daha çok Osmanlı ve Cumhuriyet mukayeseleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

2.2. İdealist Toplumcu Yaklaşım

Mehmet İzzet'in toplumun ortaya çıkışı, toplum hayatı, toplum içinde birey ve bireyin özgürlüğü sorunlarına idealist, toplumcu, felsefi yaklaşımı dikkat çekmektedir. Şöyle ki kitabın genelinde yer yer dikkat çeken, toplumsal olanın, felsefi bir üslupla ya da felsefenin kavram, problem ve yöntemi ile ele alınışı felsefe ve sosyolojinin konu içerikleri ve yöntemleri bakımından farkları bağlamında bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Mehmet İzzet'in öğretim programı doğrultusunda organizmacı – evrimci bir yaklaşım ortaya koyması ve Darwin'e yaptığı atıfların, dönemin genel olarak bilim anlayışına ve siyasal yapısına uygun olduğu söylenebilir. Bu noktada programın amaçlarında belirtilen ve daha önce de değinilen “evrim hakkında fikir edinilmesinin gerekliliği” ilkesine dönük içerik ortaya konmuştur. Ancak bu noktada Mehmet İzzet'in idealist yaklaşımı doğrultusunda yaptığı tarihsel materyalizm eleştirisi bir çelişki olarak ortaya çıkmaktadır.

Mehmet İzzet'in kitabın genelinde Batılı filozof ve sosyologların teori ve kavramlarını tartıştığı ve kendi toplumumuz ekseninde analiz ettiği görülmektedir. Kitabın yazıldığı tarih ve öncesinde sosyolojinin dünyada ve paralel olarak ülkemizde henüz genç bir bilim olduğu ve bazı kavram ve problemleri bakımından felsefeden henüz ayrılmadığı doğal

bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda dikkat çeken temel nokta ise Mehmet İzzet'in Türk tarihi ve Türkiye'nin toplumsal yapısı ile ilgili birçok konuda Ziya Gökalp'e yaptığı atıflardır. Temel düşünceleri, Batı etkisinde ortaya koydukları yöntem ve yaklaşımları, milliyetçilik anlayışları vb. gibi konularda benzer ya da farklı yönleri ile çağdaş olan iki düşünürün fikirleri kitapta somut olarak ortaya çıkmaktadır. Mehmet İzzet'in Ziya Gökalp'e yaptığı atıflar, Gökalp'in dönemin önde gelen düşünce adamlarından biri olmasının ötesinde milliyetçilik ve Türk tarihi ile ilgili çalışmaları ve bunların da ötesinde Cumhuriyet'in kuruluşunun ve sonraki süreçlerin teorisyen ideologu olması ile ilgilidir.

2.3. Türkiye'nin Ekonomik Yapısı

Mehmet İzzet, İktisadi İçtimaiyat başlıklı ilk ünitelerdeki bütün konuları dönemin tarihsel, ekonomik özelliklerine uygun olarak, Sanayi İnkılâbı, Sanayi İnkılabı'nın Avrupa'daki etkileri ve tarihsel süreç içinde Türkiye'ye yansımaları ve 1929 dünya ekonomik buhranı ekseninde ele almıştır. Bu yaklaşım, programda öngörülen içerikle örtüştürülmek zorunda olduğu için ünite içeriği dönemin sosyal, siyasi ve ekonomik özelliklerini yansıtmaktadır.

Mehmet İzzet, İstanbul, İzmir ve Ereğli'deki sanayi kuruluşları ile ülkemizde sanayileşme sürecinde ortaya çıkmaya başlayan işçi sınıfı ve bu sürecin Sanayi Devrimi sonrasındaki Avrupa'daki görünümünü karşılaştırarak ülkemizde durumun Avrupa'dan farklı olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. Mehmet İzzet'in tarihsel olarak Türk esnaf örgütlenmelerini ve örgütsüz işçi sınıfını ele alışında programdan kaynaklanan siyasi bir bakış açısı dikkat çekmektedir. Sendikal faaliyetler ve grevin doğuracağı sorunlar, Türkiye'de dönemin siyasi özelliklerine de bağlı olarak, Avrupa'dan verilen örneklerle olumsuz ele alırken lokavta karşı olan tavrını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra Mehmet İzzet, insan emeğinin kutsallığını felsefi olarak çözümlerken Marx'ın bu konudaki yaklaşımının gerçekçi olmadığını, toplumsal yapılar ve üretim ilişkileri farklılıklarını ele alarak tartışmaktadır. (Mehmet İzzet, 1931: 14-23).

Mehmet İzzet(1931: 34-45)'in toplumcu bir yaklaşımla ekonomik kalkınmanın toplumsal yapımıza uygun kooperatifçilik, milli sanayi ve yerli malı üretim ve tüketimi ile olacağını vurgulamaktadır. Dönemin Türkiye'sinde, Osmanlı'nın bir devamı niteliğinde feodal bir yapı olarak Ortaçağ derebeyliklerine benzer yapıların Anadolu'da devam ettiğini

ifade eden Mehmet İzzet(1931:43), bu yapının, toplumsal değişme, reformlar, ulaşım alanındaki gelişmeler ve milliyetçi bir temele dayanan mekanik toplumsal dayanışma ile değişmeye başladığını iddia etmekte bunu şu şekilde dile getirmektedir:

“Eskiden mevcut olan ve aynı padişahın vergi ve haraca bağlı kulları oldukları için Türkü Türke, Müslümanı Müslümana, sadece birbirine benzer vaziyette buldukları itibarla birbirine bağlayan tesanüd bağı yanında yeni bir bağ peydahlanmıştır. Bu yeni tesanüt Türkü Türke, birbirlerinin eksiklerini tamamladıkları için bağlıyor ve işbölümü arttıkça tesirini de arttırıyor. Bu sadece bugünü değil yarını da ehemmiyetli kılıyor”.

Mehmet İzzet’in bu bağlamda yaptığı Osmanlı – Cumhuriyet karşılaştırması toplumsal yapıyı, üretim ilişkilerini dönemin özelliklerine bağlı olarak nasıl mekanik dayanışmacı bir temelde incelediğini ortaya koymakta ancak medeni toplumlarda olan organik dayanışmayı kendi toplumumuz için basit bir örnekle şu şekilde ortaya koymaktadır (Mehmet İzzet, 1931: 45):

“İzmir’in mahsülünü taşımak için Zonguldak’ın kömürcüleri, Zonguldak amelesini giydirmek için Adana’nın pamukçuları, bunların hepsini beslemek için Konya’nın çiftçileri çok çalışmalıdır”

Rekabet, rekabetin bizim toplumumuzda sağlayacağı yararlar ve doğuracağı zararları da ele alan Mehmet İzzet(1931:62-73), özel mülkiyeti ise Ziya Gökalp’e atıfla eski Türklerde mülkiyet ve bugünkü durum çerçevesinde sosyalizm ve komünizm açısından da eleştirel bir çerçevede ele alarak değerlendirmiştir.

2.4. Hukuk Alanında Yapılan Yenilikler: Medeni Kanun’un Tanıtımı

Hukuk alanında yapılan yenilikleri Medeni Kanun’a atıfla tanıtan Mehmet İzzet, bütün metin boyunca yaptığı Osmanlı – Cumhuriyet mukayesesini bu bağlamda da yapmıştır. Bu noktada yeni hukuk sisteminin sosyolojik olarak ders kitabı içinde ayrıntılı olarak tanıtılmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir. Örneğin; mülkiyet hakkının toplumsal temeli, mülkiyet hakkının tekâmülü, mülkiyetin verdiği yetkiler, temellük edilen eşya ve şahıslar başlıklarında çok kapsamlı olarak yeni Medeni Kanun tanıtılmaktadır. Ancak bu değişimlerin reformlarla birlikte tarihsel bir olgunlaşma sürecinin de ürünü olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: *“Demek ki bugünkü Kanun-u Medeni’miz 4000 senelik bir medeniyet tekâmülünün bir semeresidir”*

Genel toplumsal yapıdaki değişiklikleri, sürecin unsurları ile bütüncül bir yaklaşımla ele alarak “yeni kültür” şeklinde kavramsallaştıran Mehmet İzzet(1931,81), fikri alandaki değişiklikleri, genel çerçevede hukuk alanındaki ve ceza yasasındaki değişiklikleri çok boyutlu ele alırken, “Örflerde Değişiklikler” başlığında toplumsal değişimin bir boyutunu şu şekilde ortaya koymuştur:

“Bu suretle bir medeni örf peydahlandı: Asri medeniyete girmiş olan ferdelerin, yemek-içmek selamlaşmak, giyinmek tarzları, hulasa muşeret kaideleri, memleketten memlekete ufak tefek farklar göstermekle beraber aynileşmeye başladı. Türkiye’de fes ile şapka zıtlığı ortadan kaldırılarak, kadınlar ananevi giyinişlerine riayet etmemekte serbest bırakılarak ehemmiyetli bir adım atılmış oldu”

2.5. Aile ve Kadının Sosyal Statüsü

Türk toplumunda ailenin nasıl ortaya çıktığını, tarihsel olarak nasıl değiştiğini, İslamiyet’in kabulü ile aile yapısında meydana gelen değişiklikleri, Osmanlı aile yapısını ve Medeni Kanunun kabulü ile aile yapısında ortaya çıkan farklılıkları birlikte değerlendiren Mehmet İzzet, dönemler arası karşılaştırmaları Aile Sosyolojisi ünitesinde de yapmıştır. Örneğin, ailenin oluşumu, hısımlık ve miras paylaşımı konusunda ayetlerle örneklediği şer’i kurullarla Medeni Kanun’un hükümlerini karşılaştırarak Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin mukayesesini yapmıştır.

Türklerde aile başlığı altında, Türk aile yapısını tarihsel olarak analiz eden Mehmet İzzet, “Muasır Aile ve Evlenme” başlığında Medeni Kanun ile kadın – erkek ilişkilerinde ortaya çıkan değişiklikleri, kadınlara tanınan hakları, evlenmede karşılıklı rızayı, tek eşliliğin önemini, boşanma hakkının kadına da verilmesini ayrıntılı olarak işlemiştir. Örneğin tek eşliliğin önemini şu şekilde ortaya koymuştur(Mehmet İzzet, 1931:119):

“Tek evlenme tarzı yüksek bir harsın inkişafı için cemiyete lazım gelen şarttır. Her memlekette kadın ve erkek sayısı müsavidir. Demek ki tabii olan tek evlenmedir. Tek evlenme çocuklara en iyi inkişaf imkânını verir. Muasır medeniyet bunu gerektirmektedir. Ancak tek evlenme üzerine kurulu ailede yüksek heyecanlar vardır ve aile bağları daha bellidir”

Yukarıdaki değerlendirmede dönemin yeni toplumunun inşası yaklaşımı ve bu doğrultuda öğretim programlarına ve ders kitaplarına yansıyan içerik çözümlendiğinde, bilimsel sosyolojik bir problemin ötesinde, eğitimin vatandaş yetiştirmeye yönelik siyasal

işlevinin somutlaştığı söylenebilir. Bu yaklaşım Medeni Kanun'un nikâhla ilgili içeriğinin tanıtıldığı “Evlenmenin Tekâmülü” başlığında şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

“Evlenmenin tam olarak resmi ve aleni bir akit olması devletin laik olması ile beraberdir. Muasır cemiyetlerde, din ve devletin ayrılması üzerine evlenme merasiminde belediye veya nahiye reisi, imam veya rahibin yerini tutar. Kanun-u Medeni'mizin yedinci bap, üçüncü faslında evlenmenin ancak resmi dairede devlet veya belediye memuru karşısında aleni olarak yaptığı yer alır”

“Kadının Aile ve Cemiyette Yeri”, “Kadınların Haysiyet ve Hukukunun İnkişaf ve Tekâmülü” başlığında Mehmet İzzet, kadınların çalışma hayatında yer almaya başlaması ve aile içinde konumlarının erkekle eşitlenmesini incelemektedir. Ancak bu noktada kadın emeği istismarını sayısal verilerle ve ayrıntılı olarak ele alışı dikkat çekmektedir. Mehmet İzzet(1931, 123), 1929 yılında yapılan bir istatistiğe göre, o dönemde ülkemizde dörtten fazla işçinin çalıştığı işletmelerde on dört yaşından küçük 22 bin, on dört yaşından büyük ise 30 bin kadının çalıştığını belirtmektedir. Hıristiyanlık ve İslamiyet'teki bazı bakış açılarının değişmesi, kadınların mülkiyet sahibi olmaya başlamaları ve güzel sanatlar gibi hayatın diğer alanlarında etkin olmaya başlamalarını örneklerle ele aldığı kapsamlı bir çözümleme de aynı şekilde bu ünitenin ana başlıklarındandır(Mehmet İzzet, 1931:125).

2.6. Devlet – Millet - Milliyetçilik

Mehmet İzzet, “Siyasi İctimaiyat” başlığında siyasi cemiyetler, bunların türleri ve evrimi vb. konuları ilkel toplumlardan medeni toplumlara kadar tarihsel bir süreç içinde ayrıntılı olarak ele almaktadır. Bu bölümün en kapsamlı başlığı ise “Millet” konusudur. Mehmet İzzet milleti, “Fertlerin İradesi”, “Doğal Olgular Olarak Irk ve Toprak”, milletlerin ortaya çıkışında tarihsel süreç, “Mefkûre Olarak Millet” ve “Millet Muhabbeti” başlıkları altında ele almıştır. Bu başlıklar arasında dönemsel, tarihsel ortam ve şartlara paralel olarak ulus devletin inşası çerçevesinde objektif ve sübjektif milliyetçilik anlayışlarının dengeli bir şekilde ortaya konması dikkat çekmektedir. Örneğin, “Irk ve Toprak” başlığında fizik-antropolojik bir yaklaşımla teoriler tanıtılırken, “Tarihi Vakalar” başlığında daha kültürel milliyetçi bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Mehmet İzzet “Milli Devlet” kavramına kitabında kapsamlı bir bölüm ayırmıştır. Bu durum, daha önce değinilen, eğitimin siyasal işlevleri çerçevesinde dönemin siyasi özelliklerinin doğal bir sonucudur.

2.7. Din – Laik Devlet

“Asri Devlet ve Din” başlığı altında Mehmet İzzet, devletlerin geçirdiği aşamaları ve buna paralel yeni Türk devletinin niteliklerini laiklik çerçevesinde değerlendirmektedir. Mehmet İzzet(1931,147), “*dinin artık siyasi bir müessese olmadığını, din ve devletin ayrılığının zaruri bir inkılâp olduğunu ve dinin daha çok vicdani bir müessese*” olduğunu teoriler ve tarihsel çerçevede örneklerle açıklamaktadır. “En İyi Hükümet Hangisidir” başlığında Mehmet İzzet, cumhuriyet ve temsili hükümet kavramlarını ayrıntılı olarak incelemekte ve tarihsel olarak diğer devlet şekilleri ile karşılaştırmaktadır. “Cemiyet İçinde Adalet: Cürüm ve Ceza” başlıklarında ise yeni Medeni Kanun, Ticaret Kanunu ve Ceza Kanunu ayrıntılı olarak tanıtılmaktadır. Bu içerik de daha önce değinildiği gibi sosyolojik bir çerçeve olmaktan çok hukuk alanındaki reformların tanıtımı niteliğindedir.

“İçtimaiyat Bakışından Din” konusunda Mehmet İzzet, ilkel anlamda dinlerin nasıl ortaya çıktığını tartışan teorileri tanıtmıştır. Bu çerçevede Marx’ın görüşlerine ve Uzakdoğu beşeri dinlerinin nasıl ortaya çıktığına dair görüşlere yer vermiştir. Genel çerçevede dinlerin temel ilke, kural ve törenlerini de sosyolojik olarak tahlil eden Mehmet İzzet, Türklerin İslamiyeti kabulü, bu süreçte ve sonrasında ortaya çıkan toplumsal değişimleri, Eski Türklerde ve Osmanlıda dini yapıyı da ayrıntılı olarak ele almıştır.

Sonuç

Eğitimin en temel işlevi bireyi içinde yaşadığı toplumun bir ferdi yapma sürecidir, yani sosyalleştirmesidir. Ailede başlayan sosyalleşmenin ya da bireyin edilgen aktör olduğu sosyalleştirmenin en önemli süreçlerinden birisi ise formel eğitimidir. Milli eğitimin siyasi amacı vatandaş, seçmen ve lider yetiştirmektedir. Eğitim sistemleri bu amaca yönelik olarak bireyleri bütün öğretim süreçlerinde, ortamlarında ve etkinliklerinde sosyalleştirmeyi yani siyasal sosyalleştirmeyi gerçekleştirmeye çalışır. Bu sürecin araçları çok çeşitli olmakla birlikte ders kitaplarındaki içerikler bu amaca yönelik olarak etkin kullanılan unsurlardır.

Mehmet İzzet’in 1924 Lise İçtimaiyat programı doğrultusunda 1931 yılında yazdığı “İçtimaiyat” kitabı, ekonomi, aile ve siyaset ana ünitelerinden oluşmaktadır. Kitapta, tarihsel bir içerik, süreç içerisindeki toplumsal değişim görünümleri ve özellikle Cumhuriyet sonrası reformlar doğrultusunda ortaya çıkan toplumsal yapı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ekonomi ünitesinde özellikle Sanayi İnkılâbı ve etkileri, 1929 Büyük Buhranı, Cumhuriyet öncesi ve sonrası Türkiye’nin ekonomik yapısı ve Cumhuriyet sonrası uygulanan ekonomi politikaları

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 31 Temmuz – Ağustos 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

kapsamlı bir şekilde ortaya konmuştur. Siyaset ünitesinde devlet konusu çok boyutlu tahlil edilirken aynı şekilde öncelikle tarihsel olarak, daha sonra Türk devletinin yeni yapısı, ulus devletin ve yeni toplumun inşası süreci detaylı olarak işlenmiştir. Bu başlıkta millet ve milliyetçilik konusu ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Aile ünitesinde de benzer şekilde, ailenin bilimsel-sosyolojik teorisi, problem ve kavramları dışında, Türklerde aile, tarihsel olarak ayrıntılı bir şekilde işlenmiş, Cumhuriyet sonrası aile yapısı, kadının toplum ve ailedeki yeri ve bu çerçevedeki toplumsal değişimler kapsamlı olarak ortaya konmuştur.

Kitabın yazıldığı döneme paralel olarak Türkiye'nin toplumsal yapısı ile ilgili bütün içerik tarihsel olarak karşılaştırmalı bir üslupla ortaya konmuştur. Özellikle her konuda ortaya çıkan toplumsal değişme ve gelişmelerin mukayeseli olarak tartışılması, içeriğin eğitimin siyasal işlevi ile ilişkisidir. Bu bağlamda her konuda yeni Medeni Kanun'un, Ticaret Kanun'un, Ceza Kanun'un ayrıntılı olarak tanıtılması ve konular bağlamında önemine işaret edilmesi, ulus devletin özelliklerine yapılan olumlu göndermeler ya da aynı şekilde dini - geleneksel yapıdan “*asri*”, “*muasır*” bir toplum yapısına geçişin tahlili dikkat çekicidir.

Kitapta bütün ünitelerde ve ana konu başlıklarında bilimsel, sosyolojik bir içerikten çok dönemin toplumsal, siyasi, dini, ekonomik özelliklerine yönelik duyuşsal bir içerik ortaya çıkmaktadır. Bu içerik dönemin yeni devlet, yeni toplum ve yeni bireyini inşa amacına dönük siyasal sosyalleştirme aracı olarak somut olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Akyüz, Yahya (1994), *Türk Eğitim Tarihi*, Kültür Koleji Yayınları, İstanbul.
- Altan, Cemal (2011). Eğitim – Siyasal Eğilim İlişkisi: Mersin Örneği. C. Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi. Cilt: 12, Sayı: 1
- Arslanoğlu, İbrahim (2001), “Ortaöğretimde Sosyoloji Öğretimi”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 4, Sayı: 2 Ankara.
- Arslanoğlu, İbrahim (2001), “Ortaöğretimde Sosyoloji Ders Kitapları” Kastamonu Eğitim Dergisi, Mart 2001 Cilt 9, No: 1, Eğitim Dergisi, Mart 2001, sf.67-80
- Beydoğan, Hacı Ömer (1988), Lise Sosyoloji Müfredat Programının Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, G. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara, 1988
- Cicioğlu Hasan; *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Ortaöğretim*, A.Ü.Yay., Ankara.
- Ergun, Mustafa (1994), Eğitim Sosyolojisine Giriş, Ocak Yayınları, Ankara.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 31 Temmuz – Ağustos 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

Mehmet İzzet (1931), *Lise İçtimaiyat*, Maarif Vekâleti, Devlet Matbaası, İstanbul

Tan, Mine (1987), “Ortaöğretim Kurumlarında Sosyoloji Öğretimi”, Ortaöğretim Kurumlarında Sosyal Bilimler Öğretimi ve Sorunları, T.E.D. Yay. Ankara, sf.167-191

Tolan, Barlas (1993). *Sosyoloji*, Adım Yayıncılık, Ankara

Yücel, Hasan Ali (1938), *Türkiye’de Ortaöğretim*, İstanbul.

1924 Lise Programı, Maarif Vekâleti. İstanbul H. 1340 / 1924

1934 Lise Müfredat Programı, Devlet Matbaası, İstanbul 1934